

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

KOLMAS OSAKOND

KOHTUASI I. V. vs. EESTI

(Avaldus nr 37031/21)

Artikkel 8 • Eraelu • Läti kodaniku luhtunud katse saavutada Eesti sellise kohtulahendi kehtetuks tunnistamine, mille alusel lapsendas tema bioloogilise poja lapse ema abikaasa • Riigisiseste kohtute suutmatus tegutseda lapsendamismenetluses piisava hoolsusega • Arvesse ei võetud kaebaja suhtes Lätis pooleliolevat isaduse tuvastamise menetlust, millest Eesti kohtud olid või pidid olema teadlikud • Kaebaja esitatud lapsendamise kehtetuks tunnistamise avalduse rahuldamata jätmine üksnes formaalsetel põhjustel • EIK-i kohtupraktikast tulenevad põhimõtted, mis käsitlevad lapse omaksvõtnud isiku seadusliku isaduse vaidlustamist oletatava isa poolt, on kohaldatavad ka küsimuses, kas väidetaval bioloogilisel isal peaks olema õigus vaidlustada oma väidetava lapse lapsendamist teise isiku poolt • Kohtuasja konkreetsete asjaolude tuvastamata ja uurimata jätmine või lapsendamismenetlusega või lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetlusega seotud isikute õiguste ja huvide hindamata jätmine • Õiglase tasakaalu leidmata jätmine

KOHTUOTSUS

STRASBOURG

10. oktoober 2023

Käesolev kohtuotsus jõustub konventsiooni artikli 44 lõikes 2 sätestatud tingimustel. Kohtuotsust võidakse keeleliselt toimetada.

Kohtuasjas I. V. vs. EESTI

Euroopa Inimõiguste Kohus (kolmas osakond) kojana, kuhu kuuluvad

esimees Pere Pastor Vilanova,

kohtunikud Yonko Grozev,

Georgios A. Serghides,

Darian Pavli,

Peeter Roosma,

Ioannis Ktistakis,

Oddný Mjöll Arnardóttir

ja *osakonna kohtusekretär* Milan Blaško,

võttes arvesse:

Läti kodaniku I. V. (edaspidi: kaebaja) 19. juulil 2021. aastal inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi: konventsioon) artikli 34 alusel EIK-ile Eesti Vabariigi vastu esitatud avaldust (nr 37031/21);

otsust teavitada Eesti valitsust (edaspidi: valitsus) konventsiooni artiklite 6 ja 8 alusel esitatud kaebustest, mis käsitlevad lapsendamismenetluse ja sellele järgnenud lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetluse toimetamist ja tulemust;

Läti valitsuse esitatud märkust, et ta ei soovi kasutada konventsiooni artikli 36 lõikest 1 ja kohtureeglite reegli 44 lõikest 1 tulenevat menetlusse sekkumise õigust;

otsust jätta kaebaja nimi avaldamata;

poolte seisukohti;

olles pidanud nõu kinnisel istungil 19. septembril 2023,

tegi eelnimetatud kuupäeval järgmise otsuse.

SISSEJUHATUS

1. Kaebaja poeg sündis 2006. aastal, kuid kaebajat poisi isana sünniregistrisse ei kantud. Kohtuasi puudutab kaebaja luhtunud katset saavutada selle kohtulahendi kehtetuks tunnistamine, mille alusel lapsendas tema bioloogilise poja teine mees.

ASJAOLUD

2. Kaebaja sündis 1965. aastal ja elab Riias. Teda esindas Riia advokaat K. Oļehnovičs.

3. Valitsust esindas esialgu Eesti esindaja Euroopa Inimõiguste Kohtus M. Kuurberg välisministeeriumist ja seejärel tema ametijärglane T. Kolk.

4. Kohtuasja asjaolud võib kokku võtta järgmiselt.

I. KOHTUASJA ÜLDINE TAUST

5. Kaebajal oli suhe A. Z.-ga. 2006. aasta kevadel sünnitas A. Z. poja A. E. Z. Täpsustamata kuupäeval pakkus kaebaja A. Z.-le välja, et nad registreeriksid sünni ametlikult ja kannaksid tema isaduse sünniregistrisse, kuid naine keeldus.

6. Alates 13. jaanuarist 2007 ei lubanud A. Z. kaebajal enam lapsega kohtuda.

7. Kaebaja sai 18. jaanuaril 2007. aastal teada, et eelmisel päeval oli isaduse vabatahtlikult omaks võtnud A. L. ja ta kanti registrisse A. E. Z. isana. Kaebaja sõnul ei teadnud ta, kes A. L. on.

II. ISADUSE TUVASTAMISE JA REGISTREERIMISE MENETLUS LÄTIS

8. Kaebaja esitas 20. veebruaril 2007. aastal Lätis Riia linna Zemgale piirkonna kohtule (hilisem nimetus Pardaugava piirkonna kohus) hagi, milles vaidlustas A. L.-i isaduse. Ta taotles kohtult A. L.-i nime kustutamist sünniregistrist ja enda registreerimist lapse isana (edaspidi: isaduse tuvastamise menetlus).

9. Menetluse käigus tellis kohus DNA testid. 13. oktoobril 2010 esitas labor aruande, mille kohaselt oli tõenäosus, et kaebaja on A. E. Z. isa, 99,9999141%, ning et A. L. ei saa olla lapse isa.

10. Kohus jättis 25. novembril 2010 kaebaja hagi rahuldamata. Kohus leidis, et kuigi kaebaja on lapse bioloogiline isa, ei anna tsiviilseadustik talle õigust vaidlustada vabatahtlikku isaduse omaksvõttu. Selle otsusega nõustus 26. mail 2011 Riia regiooni kohus. Kaebaja esitas kassatsioonkaebuse.

11. Läti kõrgeima kohtu senat otsustas 16. mail 2012, et apellatsioonikohus on teinud vea, leides, et kaebajal puudub õigus vaidlustada isaduse omaksvõttu. Võttes arvesse, et A. E. Z. elas koos oma ema ja A. L.-iga kui perekond, ning pidades silmas lapse huve, leidis nimetatud kohus siiski, et kaebaja õigustesse sekkumine oli proportsionaalne ja et tema hagi tuleks jätta rahuldamata.

12. Kaebaja taotles 26. novembril 2012. aastal Läti kõrgeimalt kohtult menetluse taasavamist seoses uute asjaolude ilmnemisega.

13. Kõrgeim kohus vaatas 12. juunil 2013. aastal kaebaja taotluse sisuliselt läbi ja rahuldab selle. Kohus märkis, et puuduvad dokumentaalsed tõendid, mis põhjendaksid väidet, et A. L. elab koos A. E. Z.-ga. Kohtuasi saadeti uueks läbivaatamiseks Riia linna Zemgale piirkonna kohtule.

14. Edasises menetluses täiendas kaebaja oma algset hagi taotlusega, et kohus kehtestaks tema ja tema poja vahelise suhtluskorra ning rakendaks selle suhtes hagi tagamise abinõu.

15. Riia linna Zemgale piirkonna kohus rakendas 6. juunil 2016 hagi tagamise abinõu, määrates kindlaks kaebaja suhtlusõiguse lapsega. Selles

lahendis märkis kohus, et DNA tulemused on piisavad pidamaks kaebajat lapse bioloogiliseks isaks. 17. jaanuaril 2018 muutis kohus seda suhtluskorda kaebaja taotlusel.

16. A. Z. teavitas 4. aprillil 2017 Läti kohtuid, et ta abiellus 13. jaanuaril 2017. aastal H. V.-ga ning et nad elavad nüüd A. E. Z.-ga Eestis.

17. Läti eestkostetasutus esitas 3. jaanuaril 2018 Harju Maakohtule Eestis õigusalase koostöö taotluse tõendite kogumiseks. Selles dokumendis nimetati kaebajat A. E. Z. bioloogiliseks isaks. Taustateabest ja taotluses esitatud küsimustest nähtub, et Lätis pooleliolev menetlus puudutas nii kaebaja isaduse tuvastamist kui ka tema suhtlusõigust A. E. Z.-ga.

18. Koostöötaotluse alusel sai Harju Maakohtus ainuisikuliselt asja lahendanud kohtunik arvamused kohalikult eestkostetasutuselt ja A. E. Z.-le määratud esindajalt. Mõlemad jõudsid pärast A. E. Z.-ga vestlemist järeldusele, et ta ei soovi kaebajaga mingit kontakti ja et tema sundimine selleks ei oleks tema huvides. Seoses sama õigusalase koostöö taotlusega määras Harju Maakohus 22. märtsil 2018. aastal A. Z.-le, A. L.-ile ja H. V.-le psühholoogilise ekspertiisi. Kohtutoimiku põhjal vastas Harju Maakohus Läti eestkostetasutuse taotlusele 9. aprillil 2018.

19. A. Z. teatas 8. mail 2018 Läti kohtutele, et A. E. Z. on H. V. poolt lapsendatud (vt punkt 25 allpool).

20. Riia linna Pardaugava piirkonna kohus ja Riia regiooni kohus jätsid vastavalt 5. juulil ja 5. detsembril 2019 kaebaja hagi rahuldamata. Kaebaja kaebas selle edasi.

21. Läti kõrgeim kohus rahuldab 14. juulil 2020. aastal kaebaja kassatsioonkaebuse. Nimetatud kohus tühistas Riia regiooni kohtu otsuse ja saatis kohtuasja tagasi samale kohtule. Kõrgeima kohtu seisukoha järgi sai tõendite alusel järeldada (ja pooled ei vaidlustanud seda), et kaebaja on A. E. Z. bioloogiline isa ning et A. E. Z. sünni registreerimise ajal olid A. Z. ja A. L. teadlikud, et viimane ei ole lapse bioloogiline isa. Samuti märkis kohus, et madalama astme kohtud ei olnud nõuetekohaselt võtnud arvesse põhjusi, miks kaebajal ei olnud suhet A. E. Z.-ga, ega asjaolu, et see olukord ei olnud tekkinud kaebaja süül. Kuigi madalama astme kohtud olid seisukohal, et kaebaja hagi rahuldamine ei ole lapse huvides, ei olnud nad lapse huve nõuetekohaselt kindlaks teinud ega arvestanud nende huvide kaalumisel teiste menetlusosaliste, sealhulgas kaebaja kui bioloogilise isa, huvidega. Kõrgeim kohus täheldas, et A. E. Z. oli vahepeal lapsendatud Eestis ja et kaebaja oli taotlenud lapsendamise kehtetuks tunnistamist. Sellega seoses märkis kohus, et Lätis toimunud isaduse tuvastamise menetluse tagajärjel tehtud kohtuotsus võib olla otsustav selle kindlaksmääramisel, kas kaebajal on õigus algatada Eesti kohtutes lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetlust.

22. Riia regiooni kohus esitas 6. oktoobril 2020 Harju Maakohtule õigusalase koostöö teise taotluse, paludes Eesti kohtul korraldada videokonverents, et Riia regionaalsel kohtul oleks võimalik A. E. Z.-d

vahetult kuulda. 4. novembril 2020. aastal tühistas Harju Maakohus videokonverentsi, sest laps keeldus sellel osalemast ja tema vanemad keeldusid teda sundimast.

23. Riia regiooni kohus kustutas 4. veebruaril 2021. aastal A. L.-i nime sünniregistrist ja registreeris kaebaja A. E. Z. isana alates A. E. Z. sünnist kuni 25. aprillini 2018, st kuupäevani, mil H. V. ta lapsendas. See kohtuotsus jõustus 20. aprillil 2021.

III. LAPSENDAMISMENETLUS EESTIS

24. H. V. esitas 28. märtsil 2018. aastal Harju Maakohtule avalduse A. E. Z. lapsendamiseks (edaspidi: lapsendamismenetlus). Ta lisis avaldusele Riia linna Zemgale piirkonna kohtu 6. juuni 2016. aasta lahendi (vt punkt 15 eespool) ja Eesti Sotsiaalkindlustusameti koostatud aruande perekonna olukorra kohta. Aruande põhjal oli A. L. möönnud, et ta ei ole A. E. Z. bioloogiline isa, hoolimata sellest, et ta on kantud sünniregistrisse. A. E. Z. teadis, kes on tema bioloogiline isa, kuid ei olnud temaga kordagi suhelnud. Samuti viidati aruandes Lätis toimuvale kohtumenetlusele ning selles märgiti, et A. Z. sõnul ei olnud kaebajat isaduse tuvastamise hagide puhul edu saatnud, kuid suhtlusõigust puudutav menetlus oli veel pooleli. Sotsiaalkindlustusamet toetas A. E. Z. lapsendamist H. V. poolt.

25. Harju Maakohus, kus asja lahendas kohtunik ainuisikuliselt (kes erines õigusosalase koostöö menetlusega seotud kohtunikust, vt punkt 18 eespool), rahuldab 25. aprillil 2018. aastal H. V. esitatud avalduse A. E. Z. lapsendamiseks. Kohus märkis, et ta oli ära kuulanud A. E. Z., A. Z., A. L.-i ja H. V., kes kõik andsid lapsendamiseks oma nõusoleku. Samuti nentis kohus, et ta oli vestelnud H. V.-ga ja kogunud tema kohta taustteavet. Lõpuks märkis kohus, et H. V. on A. Z.-ga abielus, on kasvatanud A. E. Z.-d poolteist aastat ning temal ja A. E. Z.-l on väljakujunenud vanema-lapse suhe. Seda lahendit ei olnud võimalik edasi kaevata.

IV. LAPSENDAMISE KEHTETUKS TUNNISTAMISE MENETLUS

26. Kui kaebaja sai teada 25. aprilli 2018. aasta lapsendamise määrusest, esitas ta 31. juulil 2018 Harju Maakohtule avalduse, milles taotles lapsendamise kehtetuks tunnistamist (edaspidi: lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetlus). Ta väitis, et A. E. Z. lapsendamise kehtivuse eelduseks oli mõlema vanema nõusolek, kuid kaebaja kui lapse bioloogiline isa ei olnud oma nõusolekut andnud. Samuti taotles ta lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetluse peatamist nii kauaks, kuni Läti kohtud teevad lõpliku lahendi isaduse tuvastamise menetluses.

27. Harju Maakohus otsustas 31. oktoobril 2019. aastal peatada lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetluse Lätis poolelioleva kohtumenetluse tulemuse selgumiseni. Siiski tühistas Tallinna

Ringkonnakohus hiljem selle määruse ja jättis kaebaja menetluse peatamise taotluse rahuldamata. Kohus põhjendas, et A. L. kui A. E. Z. seaduslik isa (st isik, kes oli kantud isana registrisse) oli lapsendamiseks oma nõusoleku andnud ja seega ei olnud vajadust küsida nõusolekut „tegelikult isalt, kelle õiguslik seisund ei olnud veel selge“. Kohus lisas, et isegi kui Läti kohtud tuvastavad kaebaja isaduse, ei muuda see lahend iseenesest kehtetuks A. L.-i nõusolekut lapsendamiseks – arvestades, et sel ajal oli tema lapse isana registreeritud isik. Veel märkis kohus, et Läti kohtumenetluse tulemuse äraootamine ei ole lapse huvides, sest menetlus oli kestnud juba pikka aega. Apellatsioonikohtu lahendit ei olnud võimalik edasi kaevata.

28. Pärast A. E. Z.-le määratud esindaja, A. Z., H. V. ja Sotsiaalkindlustusameti arvamuste ärakuulamist jättis Harju Maakohus 28. jaanuaril 2020. aastal kaebaja avalduse rahuldamata. Kohus märkis, et lapsendamise üle otsustamise ajal oli A. E. Z. sünnitunnistuse järgi tema seaduslik isa A. L. Kuna nii tema kui ka A. Z. olid lapsendamiseks nõusoleku andnud, oli mõlema vanema nõusoleku seadusjärgne nõue täidetud. Kaebaja väidet, mille kohaselt olid A. Z., A. L. ja H. V. tegutsenud pahauskselt, ei olnud võimalik tõendada ja see ei moodustanud alust lapsendamise kehtetuks tunnistamiseks.

29. Pärast seda, kui kaebaja oli esitanud kaebuse, jättis Tallinna Ringkonnakohus 1. septembril 2020. aastal esimese astme kohtu määruse jõusse ja kaebaja menetluse peatamise taotluse rahuldamata. Kohus märkis, et isaduse tuvastamise menetlus oli Läti kohtutes kestnud juba aastaid, ning leidis, et menetluse peatamine ei tohiks põhjustada olukorda, kus avaldus jääb määramata ajaks läbi vaatamata. Kohus nentis, et Läti kõrgeima kohtu 14. juuli 2020. aasta otsus (vt punkt 21 eespool) ei olnud lõplik lahend, millega kaebaja isadus seaduslikult tuvastati. Kaebaja esitas Riigikohtule kassatsioonkaebuse.

30. Riigikohus jättis 10. veebruaril 2021 kaebaja kassatsioonkaebuse rahuldamata. Siiski tühistas Riigikohus madalama astme kohtute otsused ja leidis, et kaebaja esitatud lapsendamise kehtetuks tunnistamise avaldus tuleks jätta läbi vaatamata.

31. Riigikohus selgitas, et riigisisese õiguse kohaselt ei olnud kaebaja isik (isa), kellel on õigus lapsendamise määrust vaidlustada, sest Läti kohtud ei olnud veel teinud lõplikku otsust kaebaja isaduse tuvastamise kohta. Seega olid madalama astme kohtud ekslikult arutanud kaebaja esitatud lapsendamise kehtetuks tunnistamise avaldust sisuliselt, kuigi see oleks algusest peale tulnud jätta läbi vaatamata.

32. Samuti selgitas Riigikohus, et ei saa välistada, et Läti kohtumenetluse tulemusena tuvastatakse kaebaja isadus. See aga ei tähenda, et kui kaebaja taotleks hiljem uuesti lapsendamise kehtetuks tunnistamist, tuleks selline avaldus automaatselt rahuldada. Isegi kui kaebaja isadus hiljem tuvastatakse, ei muuda see seadusliku isa (st lapsendamise ajal lapse isana registreeritud isiku) lapsendamiseks antud nõusolekut tagantjärele kehtetuks.

33. Riigikohus lisas, et kui kohus saab lapsendamismenetluses teada, et lapse isana registreeritud mehe isadus on teises kohtumenetluses vaidlustatud, peab kohus menetluse üldjuhul peatama, välja arvatud juhul, kui isaduse vaidlustamise menetluse tulemuse äraootamine ei ole lapse huvides. Kui asjaolu, et lapsendamiseks on nõusoleku andnud lapse isana registreeritud isik, kes ei olnud tegelikult lapse bioloogiline isa, selgub aga alles pärast lapsendamise määruse jõustumist, ei ole lapse bioloogilise isana tuvastatud isikul õigust nõuda lapsendamise kehtetuks tunnistamist. Seega, kui kaebaja esitaks veel ühe avalduse lapsendamise kehtetuks tunnistamiseks, peaksid kohtud kaaluma selle menetlusse võtmata jätmist tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 371 lõike 2 punkti 2 alusel, kuna sellises menetluses ei oleks tema eesmärki (õiguslikult) võimalik saavutada.

ASJAKOHANE ÕIGUSLIK RAAMISTIK JA KOHTUPRAKTIKA

I. ASJAKOHANE RIIGISISENE ÕIGUS

A. Eesti Vabariigi põhiseadus

34. Eesti Vabariigi põhiseaduse §-s 15 on sätestatud:

„Igäühel on õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. Igäüks võib oma kohtuasja läbivaatamisel nõuda mis tahes asjassepuutuva seaduse, muu õigusakti või toimingu põhiseadusevastaseks tunnistamist.

Kohus järgib põhiseadust ja tunnistab põhiseadusevastaseks mis tahes seaduse, muu õigusakti või toimingu, mis rikub põhiseaduses sätestatud õigusi ja vabadusi või on muul viisil põhiseadusega vastuolus.“

35. PS-i § 152 sisaldab järgmist:

„Kohus jätab kohtuasja lahendamisel kohaldamata mis tahes seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus põhiseadusega.

Riigikohus tunnistab kehtetuks mis tahes seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus põhiseaduse sätte ja mõttega.“

B. Tsiviilkohtumenetluse seadustik

36. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku §-s 356 on käsitletud menetluse peatamist teise poolelioleva menetluse tõttu. TsMS-i § 356 lõikes 1 on sätestatud:

„Kui otsus sõltub täielikult või osaliselt sellise õigussuhte olemasolust või puudumisest, mis on teise käimasoleva kohtumenetluse ese või mille olemasolu peab tuvastama haldusmenetluses või muus kohtumenetluses, võib kohus peatada menetluse kuni teise menetluse lõppemiseni.“

37. TsMS-i § 371 lõike 2 punktis 2 on sätestatud, et kohus võib jätta hagiavalduse menetluse võtmata, kui hagi ei ole esitatud hageja seadusega kaitstud õiguse ega huvi kaitseks või eesmärgil, millele riik peaks andma õiguskaitset, või kui hagi ei ole hageja taotletavat eesmärki võimalik saavutada.

38. Kooskõlas TsMS-i § 426 lõikega 1 loetakse hagi läbivaatamata jätmise korral, et hagi ei ole kohtu menetluses olnud ja hageja võib pöörduda hagi sama kostja vastu samal alusel vaidluses sama hagieme üle kohtusse.

39. TsMS-i §-s 564 käsitletakse lapsendamise avaldusi. TsMS-i § 564 lõiked 1 ja 2 on sõnastatud järgmiselt:

„(1) Kohus otsustab lapsendamise üksnes lapsendamist sooviva isiku avalduse alusel.

(2) Avalduses märgitakse isiku nimi, keda soovitakse lapsendada, tema sünniaasta, -kuu ja -päev, samuti teadaolevad andmed tema vanemate kohta...“

40. TsMS-i § 568 lõikes 2 on sätestatud, et lapsendamise määrus jõustub kättetoimetamisega lapsendajale ning et määruse peale ei saa esitada määruskaebust ja seda ei saa muuta.

41. TsMS-i §-s 569 on käsitletud lapsendamise kehtetuks tunnistamist ja on sätestatud:

„(1) Lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetluses kuulab kohus ära Sotsiaalkindlustusameti. Võimaluse korral kuulatakse ära ka lapsendaja.

(2) Kohus määrab lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetluses lapsendatule esindaja.

(3) Lapsendamise kehtetuks tunnistamise määrus jõustub ja kuulub täitmisele, kui selle peale ei saa enam esitada määruskaebust.“

C. Perekonnaseadus

42. Perekonnaseaduse § 152 lõikes 1 on sätestatud, et lapse võib lapsendada üksnes tema vanemate nõusolekul.

43. PKS-i § 166 lõike 1 järgi võib kohus tunnistada lapsendamise kehtetuks, kui see on toimunud ilma lapsendaja avalduseta või lapse või ühe vanema nõusolekuta.

44. PKS-i § 167 lõike 5 järgi ei tunnistata lapsendamist kehtetuks, kui see oluliselt kahjustab lapse huve, välja arvatud juhul, kui kehtetuks tunnistamist nõuavad lapsendaja kaalukad huvid.

45. PKS-i § 168 lõike 1 alusel võib lapsendamise kehtetuks tunnistamise avalduse esitada üksnes isik, kelle avalduseta või nõusolekuta on laps lapsendatud.

II. ASJAKOHANE RIIGISISENE KOHTUPRAKTIKA

46. Riigikohus selgitas oma 7. detsembri 2009. aasta määruses põhiseaduslikkuse järelevalve asjas nr 3-4-1-22-09, et põhiseaduse § 15 kohaselt on isikul õigus nõuda mis tahes asjassepuutuva seaduse, muu õigusakti või toimingu põhiseadusvastaseks tunnistamist „oma kohtuasja läbivaatamisel“. Sellest tulenevalt saab isik taotleda konkreetse normikontrolli algatamist kohtumenetlust reguleeriva sätte, sh kohtusse pöördumise piirangu, põhiseaduspärasuse hindamiseks. Nimetatud taotlus tuleb esitada selles samas kohtumenetluses, mille käigus vaidlusalust sätet tuleks kohaldada. Põhiseaduse § 15 lõikest 2 ja § 152 lõikest 1 tulenevalt peab kohus kas isiku taotlusel või omal algatusel tunnistama asjassepuutuvas osas põhiseadusvastaseks mis tahes menetlusnormi, mille kohaldamine tooks kaasa isiku põhiõiguste rikkumise. Sellise kohtulahendi alusel käivitub põhiseaduslikkuse järelevalve menetlus Riigikohtus. Seega on kohtul konkreetse kohtuasja menetlemise raames – sh talle esitatud kaebuse lubatavuse hindamisel – ulatuslikud võimalused kontrollida asjassepuutuvate protsessinormide põhiseaduslikkust, kõrvaldada kõik põhiseadusvastased menetluspiirangud ja tagada isikule tõhus kohtulik õiguskaitse.

47. Riigikohus märkis, et senises kohtupraktikas on olnud mitmeid juhtumeid, kus riigisisene kohus on kohtuasja menetluses võtmisel või selle menetlemise käigus tunnistanud põhiseadusvastaseks ja jätnud kohaldamata protsessinormi, mis on piiranud isiku õigust tõhusale õiguskaitsele (vt nt Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 25. märtsi 2004. aasta otsus asjas nr 3-4-1-1-043 väärteomenetluse seadustiku sätte kohta, mis välistas määruskaebuse esitamise; 9. aprilli 2008. aasta otsus asjas nr 3-4-1-20-074 tsiviilkohtumenetluse seadustiku sätte kohta, mis välistas määruskaebuse esitamise, ja Riigikohtu üldkogu 16. mai 2008. aasta otsus asjas nr 3-1-1-88-075 väärteomenetluse seadustiku sätte kohta, mis välistas kaebuse esitamise). Riigikohus rõhutas, et õigus ja kohustus hinnata konkreetset kohtuasjas kohaldamisele tulevate õigusnormide põhiseaduspärasust laieneb kõigi astmete kohtutele, mitte üksnes Riigikohtule.

ÕIGUSKÜSIMUSED

I. KONVENTSIOONI ARTIKLITE 6 JA 8 VÄIDETAV RIKKUMINE

48. Kaebaja esitas konventsiooni artiklite 6 ja 8 alusel kaebused lapsendamismenetluse ning lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetluse toimetamise ja tulemuse kohta.

49. Ta väitis, et lapsendamine, mis toimus ajal, mil isaduse tuvastamise menetlus oli Lätis veel pooleli, ei oleks tohtinud toimuda ilma tema kui bioloogilise isa nõusolekuta. Samuti poleks tohtinud eirata kaebaja kui lapse

bioloogilise isa rolli edasises lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetluses. Kaebaja sõnul ei võtnud riigisisised kohtud arvesse asjaolude tervikut. Kohtud ei olnud kaalunud erinevaid huve, sealhulgas tema huvi säilitada kontakt oma bioloogilise pojaga. Kaebaja märkis, et hoolimata Läti kohtute lõplikust lahendist, millega tuvastati tema bioloogiline isadus, ei saanud ta Eesti Riigikohtu lahendi tõttu siiski lapsendamismäärust vaidlustada.

50. EIK kordab, et tema pädevuses on kohtuasja asjaoludele õigusliku hinnangu andmine ning et ta on varem leidnud, et kuigi konventsiooni artikkel 8 ei sisalda sõnaselgeid menetlusnõudeid, peab menetlus, mille käigus otsustatakse riivet põhjustavate meetmete kohaldamine, olema õiglane ja austama selle sättega kaitstud huve. EIK leiab, et konventsiooni artikli 6 alusel kaebaja esitatud kaebus on tihedalt seotud tema kaebusega artikli 8 alusel ja selle tõttu võib selle läbi vaadata viimasena nimetatud kaebuse osana.

51. Konventsiooni artikkel 8 on sõnastatud järgmiselt:

„1. Igäihel on õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning sõnumite saladust.

2. Ametivõimud ei sekku selle õiguse kasutamisse muidu, kui kooskõlas seadusega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.“

A. Vastuvõetavus

1. Poolte väited

52. Valitsus esitas mitu vastuväidet kaebaja kaebuse vastuvõetavuse kohta.

53. Esiteks väitis valitsus, et lapsendamise kehtetuks tunnistamise avaldust ei saa pidada tõhusaks õiguskaitsevahendiks. Kuna lapsendamine oli toimunud Eestis, tuli lapsendamismenetluse ja sellele järgnenud lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetluse suhtes kohaldada Eesti õigusakte. Perekonnaseaduse asjakohase sätte järgi oli õigus esitada lapsendamise kehtetuks tunnistamise avaldus lapse vanematel (vt punktid 43 ja 45 eespool). Lapsendamise kehtetuks tunnistamise avalduse esitamise ajal ei olnud aga Läti kohtud (veel) tuvastanud kaebaja isadust ja teda ei olnud kantud asjakohasesse registrisse A. E. Z. isana. Selle asemel oli lapse isana registreeritud A. L. Kaebaja ei olnud taotlenud Läti kohtutelt hagi tagamise abinõu rakendamist, näiteks selleks, et piirata A. L.-i hooldusõigust selliselt, et ta ei saaks anda nõusolekut lapse välismaale kolimiseks või tema lapsendamiseks muu isiku poolt. Sellises olukorras oleks pidanud kaebajale, keda esindas advokaat, olema selge, et õiguskaitsevahendit, mida ta kasutada püüdis, ei olnud võimalik sel ajal rakendada. Et õiguskaitsevahendil puudus

sel ajal, mil kaebaja seda kasutada püüdis, igasugune edu saavutamise väljavaade, ei saanud seda pidada tõhusaks õiguskaitsevahendiks.

54. Siiski ei välistanud tema avalduse läbivaatamata jätmise tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 426 lõike 1 (vt punkt 38 eespool) alusel tal esitamast Eesti kohtutele uut avaldust pärast seda, kui Läti kohtud olid 20. aprillil 2021 jõustunud lõpliku lahendiga tema isaduse tuvastanud. Sellega seoses märkis valitsus, et Riigikohtu 10. veebruari 2021. aasta otsuses sisalduv *obiter dictum*, mille kohaselt peavad riigisisised kohtud juhul, kui kaebaja peaks esitama uue avalduse lapsendamise kehtetuks tunnistamiseks, kaaluma selle menetlusse võtmata jätmist (vt punkt 33 eespool), ei oleks siduv, kui kaebaja tõepoolest uue avalduse esitab.

55. Kui kaebaja oleks esitanud riigisisestele kohtutele uue avalduse, oleks ta võinud samuti taotleda, et tema kohtusse pöördumist piirav seadusesäte tunnistataks põhiseadusevastaseks (vt punktid 34–35 ja 46–47 eespool). Seevastu väitis valitsus, et Eesti kohtud ei pidanud 10. veebruaril 2021 lõppenud lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetluse ajal jätma kohaldamata sätteid, mis piirasid kaebaja kohtusse pöördumise võimalust, ega alustama omal algatusel põhiseaduslikkuse järelevalve menetlust. Sel ajal ei olnud Läti kohtud veel kinnitanud kaebaja kui isa staatust.

56. Valitsus rõhutas, et kuigi märkimisväärselt pikk menetlus Läti kohtutes võis tõepoolest vähendada kaebaja edu saavutamise väljavaateid, kui ta oleks pärast isaduse tuvastamist esitanud Eesti kohtutele uue avalduse lapsendamise kehtetuks tunnistamiseks, ei saa selles süüdistada Eesti õigussüsteemi.

57. Valitsus märkis, et kui EIK ei peaks nõustuma tema väitega, mille kohaselt oli kaebajal tõhus õiguskaitsevahend olemas pärast seda, kui Läti kohtud olid tuvastanud tema isaduse, tuleks teise võimalusena lugeda, et käesolev avaldus on esitatud kuuekuulist tähtaega rikkudes. Pidades silmas, et kaebaja sai lapsendamise määrusest teada hiljemalt 2018. aasta juulis ja et sel ajal ei olnud tal selle vaidlustamiseks tõhusaid riigisiseseid õiguskaitsevahendeid, hakkas tema tähtaeg EIK-ile avalduse esitamiseks kulgema 2018. aasta suvel. Ta esitas oma avalduse EIK-ile umbes kolm aastat hiljem. Asjaolu, et kaebaja jätkas sellise riigisisese õiguskaitsevahendi kasutamist, millel puudusid tema juhtumi asjaoludel edu saavutamise väljavaated, ei saa seda järeldust muuta.

58. Valitsus väitis veel, et artikkel 8 ei ole selle kohtuasja asjaolude suhtes kohaldatav. Kaebaja suhe A. E. Z.-ga ei olnud piisav, et tema olukord kuuluks selle sätte tähenduses perekonna- või eraelu reguleerimisalasse. Ta ei olnud kunagi lapsega koos elanud ja taotles (ajutise) suhtluskorra kehtestamist alles 2013. või 2014. aastal. Igal juhul keeldus laps kaebajaga kohtumast, kuigi ta teadis, et kaebaja on tema bioloogiline isa. DNA test, mis tõestab, et kaebaja on bioloogiline isa, ei saa asendada emotsionaalseid sidemeid, mis on vajalikud „perekonnaeluks“ konventsiooni tähenduses. Mis puutub eraellu, siis leidis valitsus, et kaebaja saab sellele alusele tugineda

üksnes Läti puhul seoses isaduse tuvastamise menetlusega, mille liiga pika kestuse tõttu ei olnud kaebaja ja tema poja vahel suhet tekkinud. Sellises olukorras ei olnud kaebajal kahjuks oma pojaga mingit suhet, mis oleks võinud kvalifitseeruda „eraeluks“ Eesti vastu algatatud menetluse tähenduses.

59. Kaebaja oma kaebuste vastuvõetavust ei käsitlenud.

2. Kohtu hinnang

(a) Riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamine

60. Mis puutub valitsuse väitesse riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamata jätmise kohta, siis kordab EIK, et kohustus ammendada riigisiseseid õiguskaitsevahendid nõuab, et kaebaja kasutaks tavapärasel viisil õiguskaitsevahendeid, mis on konventsioonile tuginevate etteheidete puhul kättesaadavad ja piisavad (vt *Vučković jt vs. Serbia* (esialgne vastuväide) [suurkoda], nr-d 17153/11 ning veel 29, punkt 71, 25. märts 2014). Riigisiseseid õiguskaitsevahendeid kasutades peavad kaebajad järgima riigisiseses õiguses sätestatud nõudeid ja tähtaegu (vt *Vučković jt*, viidatud eespool, punkt 72).

61. Samuti on EIK sageli toonitanud vajadust kohaldada ammendamise normi teatava paindlikkusega ja üleliigse formalismita. Lisaks on EIK tõdenud, et õiguskaitsevahendite ammendamise norm ei ole absoluutne ja seda ei saa kohaldada masinlikult; selle normi järgimist kontrollides on oluline võtta arvesse iga kohtuasja konkreetseid asjaolusid (vt *Gherghina vs. Rumeenia* (otsus vastuvõetavuse kohta) [suurkoda], nr 42219/07, punkt 87, 9. juuli 2015).

62. Valitsuse esitatud ammendamata jätmise väite tuum on, et kaebaja kasutatud õiguskaitsevahendit – nimelt lapsendamise kehtetuks tunnistamise avaldust – ei saanud pidada selle kasutamise ajal tõhusaks õiguskaitsevahendiks, sest isaduse tuvastamise menetlus oli Läti kohtutes veel pooleli.

63. Selle kohtuasja eriliste asjaolude puhul ei saa EIK valitsuse seisukohaga nõustuda. Kaebajale ei saanud algusest peale olla selge, et tal ei olnud – vähemalt sel ajal – õigust lapsendamise määrust vaidlustada. Tegelikult jätsid nii esimese astme kohus kui ka apellatsioonikohus tema lapsendamise kehtetuks tunnistamise avalduse pigem sisuliselt rahuldamata, mitte ei jätnud seda kohe algusest peale kaebeõiguse puudumise tõttu läbi vaatamata. Sellega seoses võib märkida, et Harju Maakohus kuulas ära A. E. Z.-le määratud esindaja, A. Z., H. V. ja Sotsiaalkindlustusameti arvamused ning kaalus kaebaja väidet A. Z., A. L.-i ja H. V. pahauskuse kohta. Kohus rakendas kaebaja kasuks isegi hagi tagamise abinõu (mille Tallinna Ringkonnakohus siiski hiljem tühistas, vt punktid 27–29 eespool). Alles Riigikohus tühistas viimaks madalama astme kohtute otsused ja jättis kaebaja avalduse kaebeõiguse puudumise tõttu läbi vaatamata. EIK ei leia

ühtki moodust, kuidas väidetav võimalus taotleda Lätis A. L.-i suhtes hagi tagamise abinõu rakendamist (nagu soovitas valitsus, vt punkt 53 eespool) oleks muutnud kaebaja olukorda Eesti kohtutes toimunud menetluses.

64. Peale selle ei saa EIK jätta märkimata, et kohtuasja faktiline taust on üsna erandlik. Kui A. E. Z. 2018. aastal Eestis lapsendati, oli kaebaja isaduse tuvastamise menetlus kestnud Lätis juba üle kümne aasta.

65. EIK leiab, et selles erandlikus kontekstis, kus aja armutu möödumine töötas kaebaja kahjuks, ei saa kaebajat süüdistada selles, et ta püüdis kasutada ainukest õiguskaitsevahendit, mida Eesti õigus näis võimaldavat – st lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetlust – kohe pärast seda, kui ta sellekohasest määrusest teada sai. Kuna selles etapis ei olnud võimalik ennustada, kui kaua isaduse tuvastamise menetlus Lätis veel kestab, võis kaebaja tõepoolest karta, et tulemuse äraootamine mitte ainult ei vähenda tema võimalusi saavutada edu lapsendamise kehtetuks tunnistamise sisulises menetluses, vaid võib-olla muutub tema avaldus selle tõttu ka aegunuks.

66. Eespool esitatud põhjendusi silmas pidades leiab EIK, et konventsiooni seisukohast võib lugeda, et kaebaja on riigisisese õiguskaitsevahendid ammendanud. Kuigi EIK ei pea vajalikuks kindlaks teha, kas kaebaja oleks saanud esitada uue avalduse lapsendamise kehtetuks tunnistamiseks pärast seda, kui tema isaduse tuvastamise hagi kinnitav lahend Lätis 2021. aasta aprillis lõplikult jõustus, võib siiski Riigikohtu *obiter dictumi* korras esitatud selgitustest järeldada, et uuel avaldusel ei oleks erilisi edu saavutamise väljavaateid olnud (vt punkt 33 eespool).

67. Niisiis jätab EIK valitsuse esialgsed vastuväited kaebaja riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamata jätmise kohta rahuldamata.

(b) Kuuekuulise tähtaja järgimine

68. EIK märgib, et kaebaja kaebus puudutab nii lapsendamismenetlust, milles Harju Maakohus tegi määruse 25. aprillil 2018 (vt punkt 25 eespool), kui ka lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetlust, milles Riigikohus tegi lõpliku lahendi 10. veebruaril 2021 (vt punkt 30 eespool). Kaebaja esitas oma avalduse EIK-ile 19. juulil 2021, st kuue kuu jooksul pärast lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetluse lõppu, kuid rohkem kui kolm aastat pärast lapsendamismenetluse lõppu.

69. Õiguskaitsevahendite ammendamata jätmisele tugineva väite kõrval märkis valitsus teise võimalusena, et kaebaja kaebus on täies ulatuses esitatud pärast tähtaega. See väide põhines eeldusel, et tõhusad õiguskaitsevahendid ei olnud talle kättesaadavad (vt punkt 57 eespool).

70. Kuna EIK leidis eespool, et kaebaja kasutas õiguskaitsevahendit, mida ta võis põhjendatult pidada tõhusaks, jätab ta rahuldamata valitsuse vastuväite, et kaebaja kaebus esitati täies ulatuses pärast tähtaega.

71. Peale selle peab EIK, kellel on pädevus kohaldada kuue kuu reeglit omal algatusel (vt *Svinarenko ja Slyadnev vs. Venemaa* [suurkoda], nr-d 32541/08 ja 43441/08, punkt 85, EIK 2014 (väljavõtted)), asjakohaseks

käsitleda küsimust, kas kaebaja kaebuse see osa, mis puudutas üksnes lapsendamismenetlust, esitati lubatud tähtaja jooksul.

72. EIK jagab kaebaja arvamust, et tema õiguste rikkumine tulenes kahest menetlusest – lapsendamismenetlusest ja lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetlusest. Samuti märgib EIK, et lapsendamise määrust ei olnud võimalik edasi kaevata, kuid kaebaja algatas selle kehtetuks tunnistamise menetluse kohe, kui ta määrusest teada sai. Seejärel esitas ta oma avalduse EIK-ile kuue kuu jooksul pärast 10. veebruari 2021, mil Riigikohus jättis tema lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetluses esitatud kaebuse rahuldamata. Eeltoodud asjaolusid arvestades leiab EIK, et kaebus mõlemast menetlusest tuleneva väidetava rikkumise kohta esitati õigel ajal.

(c) Konventsiooni artikli 8 kohaldatavus

73. EIK kordab, et konventsiooni artikli 8 tähenduses ei piirdu „perekonnaelu“ mõiste abielupõhiste suhetega ja võib hõlmata ka muid *de facto* „perekondlikke“ sidemeid, mille raames pooled elavad koos väljaspool abielu. Samuti on EIK leidnud, et kavandatav perekonnaelu võib erandkorras kuuluda artikli 8 reguleerimisalasse, eriti asjades, kus asjaolu, et perekonnaelu ei ole veel täielikult välja kujunenud, ei ole omistatav kaebajale. Eelkõige peab, kui asjaolud seda nõuavad, laienema „perekonnaelu“ võimalikule suhtele, mis võib kujuneda väljaspool abielu sündinud lapse ja tema bioloogilise isa vahel. Asjassepuutuvad tegurid, mis võivad määrata kindlaks tihedate isiklike sidemete tegeliku olemasolu sellistes kohtuasjades, on näiteks bioloogiliste vanemate vaheliste suhete olemus ning isa tõendatud huvi lapse vastu ja pühendumine talle nii enne kui ka pärast sündi (vt *Ahrens vs. Saksamaa*, nr 45071/09, punkt 58, 22. märts 2012, ja selles viidatud kohtuasjad ning *K.A.B. vs. Hispaania*, nr 59819/08, punktid 88–89, 10. aprill 2012).

74. EIK on samas mitmes isaduse tuvastamist või vaidlustamist käsitlevas kohtuasjas – jättes välistamata, et seejuures võib olla ka piisav alus „perekonnaelu“ olemasoluks – igal juhul kinnitanud, et sellised menetlused puudutavad artikli 8 tähenduses mehe eraelu, mis hõlmab inimese isikliku identiteedi olulisi aspekte (vt *Koychev vs. Bulgaaria*, nr 32495/15, punkt 44, 13. oktoober 2020; *Krisztián Barnabás Tóth vs. Ungari*, nr 48494/06, punkt 28, 12. veebruar 2013; *K.A.B. vs. Hispaania*, viidatud eespool, punkt 94, ja *Kautzor vs. Saksamaa*, nr 23338/09, punkt 63, 22. märts 2012; vt ka täiskasvanu lapsendamise kontekstis nõuandvat arvamust bioloogilise vanema menetlusliku staatuse ja õiguste kohta täiskasvanu lapsendamise menetluses, taotlus nr P16-2022-001, Soome kõrgeim kohus, punktid 53 ja 55, 13. aprill 2023).

75. EIK ei leia ühtki põhjust, miks peaks asuma teistsugusele seisukohale selles kohtuasjas, mis puudutab bioloogilise isa katset vaidlustada oma poja lapsendamist teise mehe poolt. Seega tuleb määrust, mille alusel lubati

A. E. Z. lapsendamine Eestis, ja seejärel kaebaja poolt lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetluses esitatud avalduse läbi vaatamata jätmist hinnates lähtuda kaebaja õigusest eraelu puutumatusel.

76. Järelikult on konventsiooni artikkel 8 kohaldatav.

(d) Vastuvõetavust käsitlev järeldus

77. Olles jätnud valitsuse esialgsed vastuväited rahuldamata, märgib EIK, et kaebaja esitatud kaebus ei ole selgelt põhjendamatu konventsiooni artikli 35 lõike 3 punkti a tähenduses. Samuti märgib EIK, et kaebus ei ole vastuvõetamatu ka ühelgi muul alusel. Seega tuleb kaebus tunnistada vastuvõetavaks.

B. Sisulised küsimused

1. Poolte väited

78. Kaebaja väitis, et valitsus ei ole põhjendanud, miks tema kui lapse bioloogilise isa õigused on lapsendaja õigustest vähem tähtsad. Ta märkis, et tema õigusi poleks tohtinud eirata ei lapsendamismenetluses ega sellele järgnenud lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetluses. Kuigi Läti kohtud olid tuvastanud tema isaduse, ei saanud ta lapse isana kasutada mingeid õigusi, kuna tema poeg oli vahepeal Eestis lapsendatud.

79. Valitsus väitis, et isegi kui on toimunud sekkumine konventsiooni artikli 8 lõikest 1 tulenevatesse kaebaja õigustesse, ei ole neid õigusi rikutud.

80. Valitsuse väitel ei olnud kaebajal õigust osaleda Eestis toimetatud lapsendamismenetluses, kuna teda ei olnud sel ajal seaduslikult A. E. Z. isaks tunnistatud.

81. Peale selle märkis valitsus, et lapsendamismenetluse käigus oli H. V. esitanud Eesti kohtutele dokumendid, mis tõendasid, et Läti kohtutes oli pooleli suhtlusõigust puudutav menetlus, milles käsitleti kaebaja ja A. E. Z. vahelist suhtluskorda, ning et kaebaja isaduse tuvastamise hagi ei saanud edu (vt punkt 24 eespool). Selle teabe põhjal ei olnud Eesti kohtutel põhjust lapsendamismenetlust peatada ega küsida Läti kohtutelt lisateavet. Suhtlusõigust puudutava menetluse tulemus ei saanud mõjutada Harju Maakohtu lapsendamise määrust. Lapsendamismenetluse käigus sellele kohtule esitatud tõendite alusel oli A. L.-il õigus anda lapsendamiseks nõusolek ja A. E. Z. lapsendamine H. V. poolt oli A. E. Z. huvides.

82. Lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetluse kohta väitis valitsus, et kuigi kaebajal puudus kaebeõigus esitamaks lapsendamise kehtetuks tunnistamise avaldust, oli tal siiski võimalik esitada kohtule oma väited ja tõendid ning selles mõttes „kuulati ta ära“. Selles menetluses esitas kaebaja Eesti kohtutele teavet Lätis poolelioleva isaduse tuvastamise menetluse kohta. Nimetatud teabe põhjal oli selge, et Läti kohtud ei olnud tema isadust sel ajal tuvastanud. Eesti kohtutel ei olnud vaja taotleda Läti kohtutelt selles

küsimuses lisateavet. Kaebaja kasutas menetluslikku võimalust taotleda lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetluse peatamist. Tallinna Ringkonnakohus selgitas aga, et Lätis toimuva menetluse võimalik tulemus ei saa mõjutada selle nõusoleku kehtivust, mille A. L. oli andnud lapsendamiseks, ja et Lätis toimetatava menetluse tulemuse äraootamine ei ole A. E. Z. huvides (vt punkt 27 eespool). Lisaks võttis Tallinna Ringkonnakohus arvesse, et isaduse tuvastamise menetlus oli Läti kohtutes kestnud juba aastaid (vt punkt 29 eespool).

83. Lõpuks väitis valitsus, et isegi kui kaebajal oleks olnud õigus esitada lapsendamise kehtetuks tunnistamise avaldus, oleksid puudunud kaalukad põhjused selle kehtetuks tunnistamise õigustamiseks. A. E. Z. huvid rääkisid sellele vastu. Valitsus märkis, et lapsendamise toimumise ajaks oli A. E. Z. juba umbes 12-aastane ning oli elanud oma ema ja H. V.-ga koos umbes poolteist aastat. A. E. Z. toetas seda, et H. V. ta lapsendab, ja väljendas soovimatust suhelda oma bioloogilise isaga, st kaebajaga. Lapsendamise kehtetuks tunnistamine oleks tõsiselt kahjustanud A. E. Z. turvatunnet ja tema perekonnaelu stabiilsust.

2. Kohtu hinnang

(a) Üldpõhimõtted

84. EIK kordab, et artikli 8 põhieesmärk on kaitsta isikut ametivõimude meelevaldse sekkumise eest tema õigustesse. Lisaks võib sellest tuleneda ka positiivseid kohustusi, mis on olemuslikult seotud perekonna- või eraelu tõhusa „austamisega“. Sellest sättest tulenevate riigi positiivsete ja negatiivsete kohustuste piire pole siiski võimalik täpselt kindlaks määrata. Kohaldatavad põhimõtted on sellegipoolest sarnased. Mõlemal juhul peab EIK selle otsustamisel, kas konventsiooni artiklit 8 on järgitud või mitte, kindlaks tegema, kas riik on kohtuasja asjaolude põhjal saavutanud õiglase tasakaalu võistlevate õiguste ja kaalulolevate huvide vahel; ja mõlemal juhul on riigil teatav kaalutusõigus (vt *K.A.B. vs. Hispaania*, viidatud eespool, punkt 95; *Backlund vs. Soome*, nr 36498/05, punktid 46 ja 49, 6. juuli 2010; *Róžański vs. Poola*, nr 55339/00, punktid 60–61, 18. mai 2006; ja *Keegan vs. Iirimaa*, 26. mai 1994, punkt 49, A-seeria nr 290). Lisaks üksikisiku huvide ja kogukonna kui terviku üldise huvi kaalumisele on kaalumise nõutav ka võistlevate erahuvidel (vt *Backlund*, viidatud eespool, punkt 46).

85. Nii negatiivsete kui ka positiivsete kohustuste puhul peab EIK hindama tervet kohtuasja silmas pidades, kas pädevate riigisiseste asutuste poolt oma otsuste õigustamiseks esitatud põhjendused olid konventsiooni artikli 8 lõike 2 tähenduses „asjakohased ja piisavad“. Selleks peab EIK kindlaks tegema, kas riigisisised kohtud uurisid põhjalikult kogu perekondlikku olukorda ja kõiki tegureid, eelkõige faktilisi, emotsionaalseid, psühholoogilisi, materiaalseid ja meditsiinilisi tegureid, ning andsid tasakaalustatud ja mõistliku hinnangu iga isiku asjakohastele huvidele,

pidades pidevalt silmas lapse jaoks parima lahenduse leidmist (vt *Uzbyakov vs. Venemaa*, nr 71160/13, punkt 105, 5. mai 2020).

86. Artikli 8 järgimise tagamiseks kasutatavate vahendite valik üksikisikute omavaheliste suhete valdkonnas on põhimõtteliselt küsimus, milles konventsiooniosalistel on kaalutusõigus. „Eraelu austamise“ tagamiseks on erinevaid viise ja riigi kohustuse laad oleneb eraelu konkreetsest kõnealuselt aspektist. Kaalutusõiguse ulatus ei sõltu üksnes konkreetsest õigusest või õigustest, vaid sõltub ka asjakohase kaebaja jaoks kaaluloleva asjaolu laadist (vt *Kautzor*, viidatud eespool, punkt 65). Kui kaalul on üksikisiku olemasolu või identiteedi eriti oluline tahk, on riigile võimaldatud kaalutusõigus tavaliselt piiratud (vt *Ahrens*, viidatud eespool, punkt 68).

87. EIK kordab, et tema ülesanne ei ole asuda isadust puudutavate vaidluste reguleerimisel riigisisel tasandil pädevate riigisiseste asutuste asemele, vaid pigem kontrollida konventsiooni alusel lahendeid, mida need asutused on oma kaalutusõigust kasutades teinud (vt *Rózański*, viidatud eespool, punkt 62).

(b) Eelnimetatud põhimõtete kohaldamine praeguse kohtuasja suhtes

88. EIK võtab teadmiseks konkreetset menetluslikud probleemid, millega kaebaja pidi silmitsi olema, kui ta püüdis saavutada oma isaduse õiguslikku tunnustamist. Samal ajal, kui kaebaja isaduse õigusliku tuvastamise menetlus oli Läti kohtutes pooleli, lapsendas H. V. Eestis A. E. Z., ilma et kaebaja oleks sellest teadnud. Tema edasine katse saavutada lapsendamise kehtetuks tunnistamine luhtus. Leiti, et tal ei ole selleks õigust, sest teda ei saanud Eesti õiguse alusel pidada (õiguslikult tunnustatud) „isaks“. Kuigi Läti kohtud rahuldasi lõpuks 2021. aastal tema hagi, milles kaebaja taotles enda tuvastamist A. E. Z. isana, oli selle otsuse mõju ajaliselt piiratud, sest tema isadust tunnustati õiguslikult üksnes kuupäevani, mil A. E. Z. Eestis lapsendati.

89. Praegune kohtuasi puudutab Eesti vastu esitatud kaebusi ja seega üksnes neid kahte menetlust – lapsendamist ja lapsendamise kehtetuks tunnistamist –, mis toimusid Eestis. Läti kohtutes toimetatud menetlusi võetakse arvesse ainult ulatuses, milles hinnatakse, kas ja mil määral Eesti kohtud olid või oleksid pidanud olema nendest menetlustest teadlikud ja nendega oma otsuste langetamisel arvestama.

90. Nagu eespool märgitud, pidas kaebaja oma õiguste rikkumise allikaks nii lapsendamismenetlust kui ka sellele järgnenud lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetlust. Ta rõhutas, et tema õigusi oli mõlemas menetluses täielikult eiratud ja et riigisisel kohtud ei tulnud toime kaalumise, mille käigus oleks võetud arvesse kõiki asjaolusid ja millega oleks kaasnenud õiglase tasakaalu leidmine kõigi erinevate kaalulolevate huvide, sealhulgas tema kui bioloogilise isa huvide, vahel.

91. Pöördudes kaebaja kaebuse analüüsi juurde, ei pea EIK vajalikuks lõplikult kindlaks teha, kas selles kohtuasjas kujutasid vaidlusalused lapsendamise- ja lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetlused ning nende käigus tehtud lahendid endast sekkumist kaebaja eraellu või tuleks seda pigem vaadelda riigi positiivsete kohustuste väidetava täitmata jätmise vaatenurgast. Igal juhul pidid Eesti ametivõimud leidma õiglase tasakaalu konkureerivate kaalulolevate huvide, sealhulgas kaebaja ja tema poja huvide, vahel.

92. EIK rõhutab, et selles kohtuasjas ei pea ta otsustama, kas H. V. avalduse rahuldamine A. E. Z. lapsendamiseks oli iseenesest õigustatud või kas lapsendamise kehtetuks tunnistamata jätmine oli õigustatud. Samuti ei ole EIK-i ülesanne otsustada, kas konventsiooni artikliga 8 on kooskõlas õigusaktid, mis ei võimalda väidetavatel bioloogilistel vanematel, kelle vanemlust pole mingil põhjusel õiguslikult tunnustatud, osaleda lapsendamismenetluses või algatada menetlust lapsendamise määruste vaidlustamiseks. Selle asemel on EIK-i ülesanne kindlaks määrata, kas järgitud menetlused olid kooskõlas artikli 8 nõuetega ning kas riigisiseste kohtute esitatud põhjendused olid nende menetletava kohtuasja kontekstis asjakohased ja piisavad (vrd *A.K. ja L. vs. Horvaatia*, nr 37956/11, punktid 65 ja 70, 8. jaanuar 2013).

93. Selle ülesande täitmisel peab EIK oluliseks analüüsida esiteks seda, kas Eesti kohus teadis või oleks pidanud teadma lapsendamise ajal Lätis pooleliolevast kaebaja isaduse tuvastamise menetlusest ja kas ta oleks pidanud võtma arvesse nende menetluste eset, kui ta tegi otsuse, mille alusel A. E. Z. lapsendati H. V. poolt. Seejärel hindab EIK, kas lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetluses tehti kindlaks erinevad seotud huvid ja kas neid kaaluti ning kas kaebaja lapsendamise kehtetuks tunnistamise avalduse läbivaatamata jätmisel esitatud põhjusi võib kohtuasja asjaolusid arvestades pidada asjakohaseks ja piisavaks.

(i) *Lapsendamismenetlusega seotud kaalutlused*

94. EIK märgib, et nii A. Z. kui ka A. L., kes olid süneregistrisse kantud A. E. Z. vanematena, andsid oma nõusoleku A. E. Z. lapsendamiseks H. V. poolt.

95. Sellega seoses ei tundu esialgu põhjendamatu, et riigisisene kohus, kes pidi otsustama lapse lapsendamise üle, lähtub eeldusest, et need kaks isikut, kes on asjaomases registris märgitud lapse vanemateks, on tõepoolest lapse vanemad. Oleks ülemäärane eeldada, et riigisisised kohtud hindaksid, kas lapsendamise nõusoleku andmise eesmärgil võiks või peaks pidama lapse vanemaks kedagi teist, ilma et oleks põhjust kahelda esitatud teabe tõesuses.

96. Kuid selles kohtuasjas pidi Harju Maakohule olema selge, et A. L. ei ole A. E. Z. bioloogiline isa. See oli kirjas Eesti Sotsiaalkindlustusameti aruandes, mis oli lisatud H. V. lapsendamise avaldusele (vt punkt 24 eespool).

97. EIK-i hinnangul ei saa asjaolu, et seaduslik isa (st isik, kes on isana registrisse kantud) ei ole lapse bioloogiline isa, automaatselt tähendada seda, et lapsendamise üle otsustav riigisisene kohus peaks püüdma kaasata menetlusse ka bioloogilist isa. Selleks võivad olla mõjuvad põhjused, miks teda ei peeta seaduslikuks isaks, kellel on õigus otsustada last puudutavate küsimuste üle.

98. Praeguse asja muudab siiski eriliseks see, et lisaks A. L.-i möönmisele, et ta ei ole A. E. Z. bioloogiline isa, oli samal ajal pooleli menetlus, kus kaebaja võitles järjekindlalt oma (selles etapis väidetava) õiguse eest olla tunnustatud A. E. Z. bioloogilise isana.

99. EIK leiab, et A. E. Z. lapsendamise üle otsustanud kohtunik pidi vähemalt mingil määral teadma, et Lätis on pooleli A. E. Z.-ga seotud kohtumenetlus. Sellele menetlusele oli viidatud Sotsiaalkindlustusameti aruandes. Mõõndavasti oli aruandes märgitud, et Lätis pooleliolev menetlus puudutab üksnes kaebaja ja A. E. Z. suhtlusõiguse küsimust ning et kaebaja isaduse hagi jäeti rahuldamata. Siiski näib, et see teave põhines üksnes A. Z. ütlustel (vt punkt 24 eespool). Lätis pooleliolev menetlus ei puudutanud tegelikult selles etapis üksnes suhtlusõigust, vaid puudutas ka kaebaja isaduse tuvastamist.

100. EIK märgib, et võiks tõstatada vähemalt küsimuse, kas Harju Maakohtult oleks võinud sellises olukorras eeldada, et ta kontrollib asjaolusid (näiteks Lätis poolelioleva menetluse ulatust ja seisu) omal algatusel, selle asemel, et gineda üksnes ühe poole ütlustele.

101. Olgu sellega, kuidas on, kuid Lätis toimunud menetluse ese ja ulatus oleks EIK arvates pidanud olema Harju Maakohtule teada 25. aprillil 2018, mil otsustati A. E. Z. lapsendamise üle. Nimelt esitas Läti eestkostetasutus 2018. aasta jaanuaris Harju Maakohtule õiguslase koostöö taotluse tõendite kogumiseks. See taotlus sisaldas teavet, mille kohaselt puudutas Lätis pooleliolev menetlus nii kaebaja isaduse tuvastamist kui ka tema suhtlusõigust A. E. Z.-ga (vt punkt 17 eespool). Harju Maakohus kogus taotluse täitmiseks tõendeid ja esitas oma vastuse Läti eestkostetasutusele 9. aprillil 2018, st umbes kaks nädalat enne lapsendamise määruse tegemist.

102. EIK on teadlik, et õiguslase koostöö taotlusega ja lapsendamise küsimusega tegelesid Harju Maakohtu erinevad kohtunikud (vrd punktid 18 ja 25 eespool). Siinses kohtuasjas ei ole aga kaalul ühegi konkreetse isiku ega riigisisese asutuse individuaalne vastutus, vaid riigi kui terviku rahvusvaheline vastutus konventsioonis sätestatud kohustuste täitmise eest (vt *R.B. vs. Eesti*, nr 22597/16, punkt 102, 22. juuni 2021). EIK kordab, et iga konventsiooniosaline peab ise leidma piisavad ja tõhusad vahendid, et tagada konventsiooni artiklist 8 tulenevate positiivsete kohustuste täitmine (vt näiteks *K.A.B. vs. Hispaania*, viidatud eespool, punkt 115).

103. Eeltoodut silmas pidades leiab EIK, et Harju Maakohus teadis või vähemalt pidi teadma Lätis pooleliolevast kaebaja isaduse tuvastamise menetlusest, kui ta tegi otsuse A. E. Z. lapsendamise kohta H. V. poolt. Siiski

ei paista, et kohus oleks seda kuidagi arvesse võtnud, kui ta toimetas lapsendamismenetlust ja rahuldab H. V. avalduse lapsendada A. E. Z. Tundub, et nimetatud kohus ei küsinud lisateavet Lätis poolleioleva menetluse käigu kohta ega kaalunud, kas – arvestades kõiki erinevaid kaalulolevaid huve – lapsendamismenetlus oleks olnud vaja peatada nii kauaks, kuni kaebaja isaduse küsimus on lahendatud.

104. Siinkohal nendib EIK ka seda, et Riigikohus märkis A. E. Z. lapsendamisele järgnenud lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetluses, et kohus, kellel palutakse otsustada lapse lapsendamise üle, peab üldjuhul lapsendamismenetluse peatama, kui ta saab teada, et lapse isadus on vaidlustatud mõnes teises menetluses. Erandkorras ei pea lapsendamismenetlust peatama, kui kohus on veendunud, et isaduse tuvastamise menetluse tulemuse äraootamine ei ole lapse parimates huvides (vt punkt 33 eespool).

105. EIK märgib, et selles kohtuasjas ei nähtu Harju Maakohtu põhjenduses arvestamist kaebaja võimalike huvidega ega tasakaalu otsimist lapse huvide ning kaebaja (ja teiste menetluses osalenute) huvide vahel.

106. Seda arvesse võttes leiab EIK, et riigisisised ametivõimud tegutsesid lapsendamismenetluses tõsiselt hooletult.

(ii) *Lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetlusega seotud kaalutlused*

107. Pärast seda, kui kaebaja sai teada A. E. Z. lapsendamisest Eestis, esitas ta avalduse lapsendamise kehtetuks tunnistamiseks. Riigikohus jättis selle siiski lõpuks läbi vaatamata, leides, et kaebajal ei olnud üldse õigust sellist avaldust esitada, sest õiguse silmis ei olnud tema isadus leidnud kinnitust.

108. EIK kordab, et on varem leidnud, et bioloogilist isa ei tohi tema lapse elust täielikult välja jätta, kui selleks ei ole lapse huvidega seotud asjakohaseid põhjusi. See ei osuta siiski ilmtingimata konventsioonist tulenevale kohustusele võimaldada bioloogilisel isal vaidlustada seadusliku isa staatust ning samuti ei saa sellist kohustust tuletada EIK-i kohtupraktikast (vt *Kautzor*, punktid 76–77, ja *Ahrens*, punkt 74, mõlemad viidatud eespool). Asjaolu, et riigisisestel ametivõimudel on isaduse tuvastamise nõude rahuldamisel või rahuldamata jätmisel kaalutusõigus, mille eesmärk on kaitsta lapse huve ja kaaluda nii lapse kui ka oletatava bioloogilise isa huve, ei ole iseenesest ühitamatu artiklis 8 sisalduvate tagatistega (vt *Krisztián Barnabás Tóth*, viidatud eespool, punkt 33). Sellegipoolest on leitud, et kui eeldataval bioloogilisel isal ei ole üldse võimalik taotleda oma seadusliku isaduse tuvastamist pelgalt seetõttu, et teine mees on juba võtnud omaks kõnealuse lapse isaduse, ilma et uuritaks juhtumi konkreetseid asjaolusid ja erinevaid kaalulolevaid huve, on konventsiooni artikli 8 rikkumine (vt *Rózański*, viidatud eespool, punktid 77–79).

109. EIK täheldab, et eespool viidatud kohtupraktika puudutab oletatavaid bioloogilisi isasid, kes püüdsid vaidlustada sellise isiku isaduse

õiguslikku tunnustamist, kes oli lapse või lapsed juba omaks võtnud, kuid kelle nõue tunnistati kaebeõiguse puudumise tõttu vastuvõetamatuks või jäeti rahuldamata. Nendes kohtuasjades keskendus EIK sellele, kas riigisisised kohtud analüüsisid – vaatamata väidetavate isade nõuete läbi vaatamata või rahuldamata jätmisele – vähemalt mingil määral konkreetsete juhtumite asjaolusid ja kaalusid võistlevaid huve (eelkõige lapse huve) või tuginesid nad üksnes sellele, et puudusid formaalsed alused, mis võimaldasid väidetaval bioloogilistel isadel vaidlustada juba omaksvõetud isadust (vt *Krisztián Barnabás Tóth*, viidatud eespool, punktid 33–37, ja *Nylund vs. Soome* (otsus vastuvõetavuse kohta), nr 27110/95, EIK 1999-VI; vrd *L.D. ja P.K. vs. Bulgaaria*, nr-d 7949/11 ja 45522/13, punktid 64–65, 68 ja 75, 8. detsember 2016, ning *Róžański*, viidatud eespool, punktid 77–78).

110. Kohtuasjas *Marinis* pidas EIK asjakohaseks, et seadusandja oli kaalunud kaalulolevaid huve ja lubanud bioloogilistel isadel esitada isaduse tuvastamise hagid teatud piiratud asjaoludel (vt *Marinis vs. Kreeka*, nr 3004/10, punktid 59, 67–71, 9. oktoober 2014). Seadusandja tahet eelistada lapse ja tema seadusliku isa – kes tegelikult elas koos lapse emaga ja pakkus igapäevast vanemlikku hooldust – vahelist perekonnasuhet väidetava bioloogilise isa ja lapse vahelisele suhtele oli küsimus, mida võeti arvesse ka kohtuasjas *Kautzor* (viidatud eespool, punktid 69 ja 74).

111. EIK märgib, et Eesti vastu esitatud avaldus ei puuduta lapse vabatahtlikult omaksvõtnud isiku õiguslikult tunnustatud isaduse vaidlustamist, vaid kaebaja arvates õigusvastaselt tehtud lapsendamismääruse vaidlustamist. Sellest hoolimata leiab EIK, et eespool viidatud kohtupraktikast tulenevad põhimõtted kehtivad ka küsimuses, kas väidetav bioloogiline isa peaks saama vaidlustada oma väidetava lapse lapsendamist teise isiku poolt (vt *mutatis mutandis Uzbyakov*, viidatud eespool, punktid 122–23 ja 126).

112. Kohus märgib, et selleks ajaks, kui Riigikohus otsustas 10. veebruaril 2021 kaebaja lapsendamise kehtetuks tunnustamise avalduse läbi vaatamata jätta, oli Läti kõrgeim kohus 14. juulil 2020 teinud otsuse, milles tunnistas sisuliselt kaebaja A. E. Z. bioloogiliseks isaks ja kritiseeris madalama astme kohtuid selle eest, et nad ei võtnud tema huve nõuetekohaselt arvesse (vt punkt 21 eespool). Peale selle kustutas Riia regiooni kohus 4. veebruaril 2021. aastal A. L.-i nime sünniregistrist ja registreeris kaebaja A. E. Z.-i isana alates A. E. Z. sünnist kuni 25. aprillini 2018 (vt punkt 23 eespool; kuigi see kohtuotsus jõustus alles 20. aprillil 2021). EIK märgib, et Eesti Riigikohus pidi olema teadlik vähemalt Läti kõrgeima kohtu 14. juuli 2020. aasta otsusest, sest sellele viidati Tallinna Ringkonnakohtu otsuses (vt punkt 29 eespool).

113. Riigikohus tõlgendas riigisisest õigust rangelt, leides, et kuna kaebaja isadust ei olnud veel õiguslikult lõpliku kohtuotsusega tuvastatud, ei saa teda pidada „isaks“, kellelt tuli saada nõusolek lapsendamismenetluses ja kes võis hiljem esitada lapsendamise kehtetuks tunnustamise avalduse. Kuigi

madalama astme kohtud, kes küll hindasid kaebaja lapsendamise kehtetuks tunnistamise avaldust sisuliselt, keskendusid samuti enamjaolt sellele, et Läti kohtud ei olnud tema isadust veel õiguslikult kinnitanud, uurisid nad siiski juhtumi konkreetseid asjaolusid, kaaludes sealhulgas – kuigi lühidalt – lapse huve (vt punktid 27–29 eespool). Siiski ei näi need konkreetsest kohtuasjast lähtuvad kaalutlused olevat moodustanud osa Riigikohtu põhjendusest, kui ta tühistas madalama astme kohtute otsused.

114. Seda silmas pidades järeldeb EIK, et lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetluses tunnistati kaebaja avaldus vastuvõetamatuks üksnes seetõttu, et puudusid formaalsed alused, mis võimaldasid tal vaidlustada lapsendaja õiguslikku staatust. Valitsus ei ole väitnud, et formaalsete aluste puudumine tulenes seadusandja teadlikust ja põhjendatud valikust, mille eesmärk on saavutada õiglane tasakaal erinevate kaalulolevate huvide vahel.

115. Eeltoodut arvesse võttes ei saa EIK nõustuda, et pelka viidet sellele, et asjaomases riigisisises õiguses puuduvad formaalsed alused lapsendamise kehtetuks tunnistamiseks, saab pidada „piisavaks“ kaalutluseks leidmaks õiglast tasakaalu kõnealuse kohtuasja võistlevate huvide vahel (vrd *Uzbyakov*, viidatud eespool, punkt 126).

116. EIK ei pea vajalikuks hinnata, kas Riigikohtu märkuste taustal (vt punkt 33 eespool) oleks kaebaja võinud põhjendatult jääda lootma sellele, et tal õnnestub esitada vastuvõetav avaldus lapsendamise kehtetuks tunnistamiseks pärast seda, kui Läti kohtud on õiguslikult kinnitanud tema isadust.

(iii) Kokkuvõtte

117. EIK rõhutab selle kohtuasja erandlikkust ja keerukust. Lätis kestis isaduse tuvastamise menetlus – mis oli ikka veel pooleli ajal, mil Eesti kohtud pidid otsustama lapsendamise ja selle kehtetuks tunnistamise üle – erakordselt kaua. Samas ei ole praeguse kohtuasja puhul kaalul Läti ametivõimude vastutus, vaid kaalul on Eesti riigi vastutus.

118. Praegune kohtuasi puudutab järjestikkuseid sündmusi, mida tuleb hinnata tervikuna. EIK leidis eespool, et Eesti kohtud ei tegutsenud lapsendamismenetluses piisava hoolega, kuigi nad olid või oleksid pidanud olema teadlikud Lätis käimasolevast isaduse tuvastamise menetlusest. Seejärel, kui kaebaja esitas lapsendamise kehtetuks tunnistamise avalduse, jättis Riigikohus selle läbi vaatamata üksnes formaalsetel põhjustel kaebeõiguse puudumise tõttu.

119. Kuigi EIK ei hinda iseenesest Lätis toimunud kohtumenetlust, ei saa ta jätta märkimata, et Eestis toimunud menetluse tulemus põhjustas tegelikult olukorra, kus Läti kohtud tuvastasid kaebaja seadusliku isaduse vaid piiratud ajaks, st kuupäevani, mil A. E. Z. Eestis H.V. poolt lapsendati.

120. Seda silmas pidades otsustab EIK, et jättes nii lapsendamismenetluses kui ka lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetluses tuvastamata ja uurimata kohtuasja konkreetsed asjaolud ning

jättes hindamata asjassepuutuvate isikute, sealhulgas kaebaja, erinevad õigused ja huvid, ei suutnud riigisisised ametivõimud konventsiooni artikli 8 kontekstis leida õiglast tasakaalu.

121. Seega on kõnealust sätet rikutud.

II. KONVENTSIOONI ARTIKLI 41 KOHALDAMINE

122. Konventsiooni artiklis 41 on sätestatud:

„Kui kohus leiab, et konventsiooni või selle protokolle on rikutud ja konventsiooniosalise õigus lubab ainult osalist hüvitust, võib kohus vajaduse korral määrata kahjustatud poolele õiglase hüvituse.“

A. Kahju

123. Kaebaja nõudis 1 000 000 eurot mittevaralise kahju hüvitamiseks, mille põhjustas tema arvates Eestis toimunud lapsendamismenetluse ja lapsendamise kehtetuks tunnistamise menetluse toimetamine ja tulemus.

124. Valitsus leidis, et rikkumise tuvastamine on juba iseenesest piisav õiglase hüvituse kaebaja kannatatud mittevaralise kahju eest. Valitsus viitas Läti kohtutes toimunud isaduse tuvastamise menetluse pikale kestusele, mille tagajärjel oli laps paratamatult kaebajast võõrandunud, olenemata Eestis toimetatud lapsendamismenetlusest. Igal juhul vaidles valitsus kaebaja nõudele vastu, pidades seda ülemäära suureks.

125. EIK märgib, et ta on tuvastanud rikkumise seoses kaebaja õigusega eraelu puutumatusel. EIK leiab, et kaebaja on selle tõttu kandnud mittevaralist kahju, mida ei saa hüvitada pelgalt rikkumise tuvastamisega. Pidades silmas seda, millisel viisil kõnealused sündmused mõjutasid kaebaja eraelu ja mis oli tema jaoks kaalul, mõistab EIK mittevaralise kahju hüvituseks kaebaja kasuks välja 12 000 eurot, millele lisanduvad kohaldatavad maksud.

B. Kulud

126. Kaebaja nõudis ka 7955,06 eurot riigisiseste kohtumenetluskulude (esindaja, tõlke- ja postikulude) eest. Ta esitas koopiaid OÜ-le Advokaadibüroo Lillo & Lõhmus tehtud pangaülekannetest (summas 3098 eurot) ja koopia lepingust, milles on märgitud, et ta on advokaadibüroole ikka veel võlgu 3084 eurot, mille tasumiseks oli koostatud maksegraafik. Samuti esitas ta koopiaid pangaülekannetest, mis olid tehtud kahele äriühingule summas 1008,30 eurot ja 606,22 eurot. Viimase summa kohta on esitatud dokumentides täpsustatud, et makse oli seotud dokumentide eesti keelde tõlkimisega. Peale selle esitas kaebaja koopiaid kullerfirmale DHL tehtud kahest pangaülekandest, millest üks (56,34 eurot) puudutas Eestisse OÜ-le Advokaadibüroo Lillo & Lõhmus saadetud dokumente ja

teine (102,20 eurot) ei sisaldanud ühtegi viidet saadetise sisu, otstarbe ega adressaadi kohta.

127. Valitsuse väitel ei ole kaebaja tõendanud, et kulud, mida ta väidetavalt riigisisestes kohtutes kandis, olid tegelikkuses seotud selle kohtuasja riigisiseste menetlustega. Peale selle puudus teave osutatud õigusteenuste täpse sisu kohta. Seetõttu ei olnud võimalik kontrollida, kas väidetavad kulud olid vajalikud ja mõistlikud. Seega leidis valitsus, et nõue tuleks jätta rahuldamata. Igal juhul pidas ta seda summat ülemääraseks.

128. EIK-i kohtupraktika kohaselt on kaebajal õigus kulude hüvitamisele vaid siis, kui on tõendatud, et need on ka tegelikult ja põhjendatult kantud ning mõistlikus summas. EIK peab tõendatuks, et Eesti kohtutes kõigis kolmes kohtuastmes toimunud menetlustes esindas kaebajat OÜ Advokaadibüroo Lillo & Lõhmus advokaat. EIK peab piisavalt tõendatuks, et kaebaja seadusliku esindaja kulud olid seotud selles kohtuasjas toimunud kõnealuste menetlustega. Siiski ei ole EIK-il võimalik kontrollida, kas tõlke- ja postikulud tervikuna olid seotud selle kohtuasja esemeks olevate riigisiseste menetlustega.

129. EIK peab tema käsutuses olevaid dokumente ja eeltoodud tingimusi arvestades põhjendatuks mõista riigisiseses menetluses kantud kulude katteks välja 6844 eurot, millele lisanduvad võimalikud maksud.

SELLEST LÄHTUDES EIK ÜHEHÄÄLSELT

1. *tunnistab* avalduse vastuvõetavaks;
2. *leiab*, et konventsiooni artiklit 8 on rikutud;
3. *leiab*,
 - (a) et vastustajariik peab kaebajale maksma kolme kuu jooksul kohtuotsuse jõustumise päevast konventsiooni artikli 44 lõike 2 kohaselt alljärgnevad summad:
 - (i) 12 000 (kaksteist tuhat) eurot ja sellele lisanduvad võimalikud maksud mittevaralise kahju eest;
 - (ii) 6844 (kuus tuhat kaheksasada nelikümmend neli) eurot ja sellele lisanduvad võimalikud maksud kulude katteks;
 - (b) et eespool nimetatud kolmekuulise tähtaja lõpu ja tasumise vahelise aja eest tuleb eelnimetatud summadel maksta viivist määra järgi, mis vastab viivitatud perioodil Euroopa Keskpanga laenuintressi piirmääradele, suurendatuna kolme protsendipunkti võrra;
4. *jätab rahuldamata* kaebaja ülejäänud õiglase hüvitise nõude.

KOHTUOTSUS I. V. vs. EESTI

Koostatud inglise keeles ja tehtud teatavaks kirjalikult 10. oktoobril 2023 kohtureeglite reegli 77 lõigete 2 ja 3 kohaselt.

Milan Blaško
kohtusekretär

Pere Pastor Vilanova
esimees